

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

3 augustus 1966

51e jaargang, no. 2553

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Merit-rating

DE naoorlogse experimenteerlust op het gebied van organisatie en personeelsbeleid heeft ook het Nederlandse bedrijfsleven niet ongemoeid gelaten. Zo is in de jaren vijftig in een niet gering aantal ondernemingen een systeem van merit-rating ingevoerd. Nu, ongeveer vijftien jaar later, is er zeker ruimte voor een terugblik, voor een kritische evaluatie van de werking van dit stelsel onder de Nederlandse verhoudingen. Het is daarom plezierig kennis te kunnen nemen van een rapport over dit onderwerp, dat de Commissie Opvoering Produktiviteit van de Sociaal-Economische Raad onlangs deed uitbrengen ¹⁾.

Allereerst nog een geheugenopfrissertje. Merit-rating is een schattingsmethode die ons een oordeel verschaft omtrent de wijze waarop de arbeider de hem opgedragen taak uitvoert. Niet alleen de kwantiteit van het verrichte werk, maar ook normen als kwaliteit, zuinigheid, zorgvuldigheid, kostenbesef, bereidheid tot samenwerking e.d. worden in de beoordeling betrokken. De taakvervulling wordt dus gemeten volgens meerdere gezichtspunten, elk met een eigen schaal. Indien niet alle gezichtspunten even belangrijk worden geacht krijgen zij elk nog een afweegfactor. Het behaalde „cijfer” voor elk gezichtspunt wordt vervolgens met de betreffende afweegfactor vermenigvuldigd. Het totaal der produkten bepaalt de verdiende premie.

Terug nu tot het rapport. Doel was het beantwoorden van „de vraag of de merit-rating, zoals die in de Nederlandse industrie wordt toegepast, succes heeft voorzover het *doel* ervan is gelegen in de *loonbepaling voor handarbeiders*” (blz. 16). Dit impliceert een beperking van het object van onderzoek en wel in tweeërlei richting. Buiten beschouwing werd gelaten dat ook voor andere doeleinden dan de loonbepaling m.r. kan worden gebruikt (vaststellen „promotability”, peilen opleidingsbehoeften, controle op de selectie, communicatieverbetering) en dat het in sommige bedrijven ook voor „hoofdarbeiders” wordt gehanteerd. Het onderzoek bevatte drie enquêtes, nl. twee schriftelijke, onder leidinggevende functionarissen van een aantal bedrijven, dat m.r. toepaste, en onder een aantal deskundigen (van werkgevers- en werknemersverenigingen, wetenschappelijke instituten en adviesbureaus) en een mondelinge onder arbeiders, wier variabel loongedeelte (onder meer) door middel van m.r. werd vastgesteld. Centraal in het onderzoek stonden de twee fundamentele doeleinden die algemeen aan een m.r.-systeem worden onderkend, t.w. *differentiatie* en *aansporing*.

Differentiatie. Géén der deskundigen achtte het doel van m.r. in de zin van een rechtvaardige loondifferentiatie tussen goede en minder goede werkers „geheel bereikt”. Onomwonden zei 46 pCt. „niet bereikt”. Niet bemoedigend, maar wel iets positiever waren de reacties van de bedrijven (geheel bereikt: 16 pCt., ten dele bereikt: 62 pCt., niet bereikt: 22 pCt.). Dat de door m.r. bereikte loondifferentiatie een rechtvaardige zou zijn, bleek niet uit de arbeidersenquête, althans voor zover men mag afgaan op de antwoorden op de vragen „Zijn er in Uw afdeling collega's die soms een kleinere/grotere premie krijgen dan U?” en zo ja „Vindt U dat die collega's minder hard/harder of minder goed/beter gewerkt hebben dan U?” De feitelijke differentiatie tussen de premies bleek veel geringer te zijn dan de mogelijke. Ten einde de feitelijke differentiatie te meten is nagegaan hoe de spreiding van de premies rondom het *werkelijke* gemiddelde in ieder bedrijf was. Zo konden voor ieder bedrijf de beoordeelde in drie groepen worden verdeeld: degenen die ongeveer (met 2 pCt. van het grondloon als toegestane deviatie) de gemiddelde premie kregen, zij die

INHOUD

Merit-rating 783

Prof. Dr. H. W. J. Bosman:

Wijziging van de Wet Toezicht Kredietwezen? 784

Dr. P. C. van den Noort:

Technische vooruitgang in de landbouw 787

Drs. Th. J. A. Smulders:

De belastingharmonisatie in de E.E.G. 792

Dr. W. Koster:

Een nieuwe fase in de economische ontwikkeling van Zuid-Afrika 794

Recente publikaties 795

Drs. A. Woudhuizen:

Geld- en kapitaalmarkt ... 796

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

→

meer en zij die minder kregen. Resultaat: in de meerderheid der bedrijven (55 pCt.) kregen de meeste beoordeelden ongeveer de gemiddelde premie. Slechts 11 van de 116 bedrijven kenden een grote spreiding, d.w.z. in deze bedrijven ontving slechts een vijfde of minder der beoordeelden ongeveer de gemiddelde premies. Volgens de personeelschefs en de deskundigen is het gebrek aan differentiatie een gevolg van de dwang van de arbeidsmarkt, hetgeen niet wegneemt dat ook andere factoren een gedeeltelijke verklaring kunnen vormen (verlangen naar groepsolidariteit, attitude van de baas jegens het onder zijn toezicht werkende personeel, voor zover deze althans op de premiëring van invloed is).

Aansporing. Dit doel van m.r., het verschaffen van een „incentive” aan de arbeiders, hangt uiteraard nauw samen met de differentiatie. Immers, is deze laatste afwezig, dan is ook de aansporende kracht gering. Voor de aansporende kracht van een premiestelsel is de variatie van de premie in de tijd van groot belang. Welnu, in de meerderheid der bedrijven is bij geen enkele beoordelingsronde in 1961 ooit ook maar één man 2 pCt. (van het grondloon) in premie gezakt. Ongeveer de helft vermeldde wel dat geringere verlagingen dan 2 pCt. zijn voorgekomen. Tweederde der arbeiders zegt nooit sinds zij „op merit-rating staan” in premie te zijn achteruitgegaan en van de overigen had 73 pCt. de achteruitgang als gering ervaren. Werkt m.r. niet sterk als een negatieve sanctie, zulks betekent daarom nog niet dat zij ook niet als een positieve dienst kan doen. Gebleken is namelijk dat veel meer arbeiders dan die welke ooit zijn achteruitgegaan, wel eens in premie zijn vooruitgegaan. Zo'n asymmetrische ontwikkeling is slechts mogelijk indien de toegestane maximale gemiddelde premies (hiervoor gelden normen van het College van Rijksbemiddelaars, evenals voor de maximale individuele premie) zijn verhoogd en/of algemene loonronden hebben plaatsgevonden. Dit betekent dat ieder stelsel van m.r. op de duur zal „vastroesten” op het niveau van de maximale gemiddelde premie. In die situatie sorteert m.r. ook als positieve incentive niet veel effect meer.

De arbeider, alhoewel hij een hekel heeft aan een variabel loon, waardeert een premiesysteem dat het totale inkomen verhoogt en niet teveel kans inhoudt dat de verhoging niet gerealiseerd zal worden. Zo ongeveer zou de conclusie kunnen luiden. Dit houdt in dat elk premiesysteem zijn effect verliest tenzij men, zodra premies eenmaal als „normaal” worden ervaren, er natuurlijk weer een schepje bovenop gaat doen in de vorm van nieuwe premies. Het oordeel van de betrokkenen over de differentiatie- en de aansporingsfunctie is niet bemoedigend. Heel vaak zijn het redenen die samenhangen met de krappe arbeidsmarkt en de geleide loonpolitiek, die tot invoering van een stelsel van m.r. leiden, meent men. Enige voorzichtigheid dient evenwel betracht te worden met de constatering dat het „vastroesten” een gevolg is van de krappe arbeidsmarkt en de geleide loonpolitiek. Ook sociale en psychologische verklaringen zijn voorhanden. Al met al mag men na vijftien jaren m.r. stellen dat het stelsel maar matig aan zijn oorspronkelijke doeleinden heeft voldaan. DR

¹⁾ Merit-rating. Een onderzoek naar feiten en meningen over merit-rating als beloningstechniek voor handarbeiders in de Nederlandse industrie. Verslag samengesteld door Paul J. van Ginneken m.m.v. Drs. J. F. J. Janmaat onder supervisie van Ir. K. H. van Ginneken, Prof. Dr. A. D. de Groot en W. Wijga. Uitgegeven door de Commissie Opvoering Produktiviteit van de Sociaal-Economische Raad, april 1966, 148 blz., f. 20.

Wijziging van de Wet Toezicht Kredietwezen

NAAR aanleiding van de affaire-Teixeira de Mattos is van verschillende kanten de vraag gesteld of de Wet Toezicht Kredietwezen geen wijziging behoeft. Nu ook bij een kort debat in de Tweede Kamer Minister Vondeling het een en ander hierover heeft gezegd, is een eerste verkenning op dit terrein misschien nuttig. Daarbij beperk ik mij tot het toezicht in het belang van crediteuren, het zgn. bedrijfseconomische toezicht. Het monetaire of sociaal-economische toezicht blijft buiten beschouwing.

Zeer in het kort omvat het bedrijfseconomische toezicht volgens de wet het volgende:

a. Vereist is een minimum-bedrag aan eigen middelen, welk bedrag voor de handelsbanken op f. 100.000 en voor de effectenkredietinstellingen op f. 50.000 is vastgesteld (art. 3).

b. De Nederlandsche Bank (soms te noemen de Bank) kan aan de kredietinstellingen richtlijnen geven in het belang van hun liquiditeit en solvabiliteit. Overleg met de representatieve organisaties op het terrein van het kredietwezen is daarbij noodzakelijk; de wet regelt precies, wat de richtlijnen kunnen inhouden (art. 11).

c. Voor bepaalde handelingen moet de Bank toestemming verlenen, namelijk voor verkleining van het kapitaal, deelneming in of overneming van andere kredietinstellingen, fusie en financiële reorganisatie (art. 13).

d. De Bank kan bij de kredietinstellingen inlichtingen inwinnen, welke door de instelling moeten worden gegeven en eventueel kunnen worden geverifieerd door onderzoek der administratie (art. 14). Voorts moeten jaarlijks een balans en een verlies- en winstrekening worden ingediend, terwijl de Bank periodieke staten eist (art. 15 en 16). Het gaat hier meer om technische eisen ten einde het toezicht mogelijk te maken.

e. De Bank kan aan de kredietinstellingen adviezen geven en deze eventueel publiceren (art. 17 en 18).

Op de laatstgenoemde vorm van toezicht, die daarvan eigenlijk de kern uitmaakt, dient nader te worden ingegaan. Men dient een onderscheid te maken tussen een *mededeling* van de Bank aan een kredietinstelling, dat zij „tekenen ontwaart van een ontwikkeling, die naar haar oordeel voor de solvabiliteit of de liquiditeit van deze geregistreerde kredietinstelling gevaarlijk is of gevaarlijk zou kunnen worden”, een *advies*, dat de mededeling al of niet kan vergezellen en waarin dan wordt gesteld, dat binnen een bepaalde termijn ten aanzien van concreet aan te geven punten een bepaalde gedragslijn moet worden gevolgd, en ten slotte de *publicatie van een advies*, die kan volgen als niet aan het advies wordt voldaan of geen bevredigend antwoord wordt ontvangen (nadat eerst een beroepsprocedure mogelijk is). De mededeling kan gedaan worden als de richtlijnen van artikel 11 niet worden nageleefd, doch ook als er „andere tekenen worden ontwaart van een ontwikkeling enz.”.

Uit de mededelingen van Minister Vondeling in de

dietwezen?

Tweede Kamer over het veelvuldige contact, dat er inzake het beleid van Teixeira de Mattos tussen deze commanditaire vennootschap en de Bank is geweest, zou men kunnen opmaken, dat er hierbij sprake is geweest van het geven van een advies, hoewel de minister dit niet met zoveel woorden heeft gezegd ¹⁾. De conclusie is dan, dat het gebruik van artikel 17 het vastlopen van deze bank niet heeft kunnen verhinderen. Daar moet echter aan worden toegevoegd, dat hiertegenover heel wat gevallen kunnen staan, waarin dit wapen wel met succes is toegepast. Nadat gedurende de jaren 1952 en 1953 geen „mededeling” was gedaan, vonden in het tijdvak 1954 tot en met 1965 33 „mededelingen” plaats, terwijl 10 maal een „advies” werd gegeven. Tot publikatie van een advies is het tot dusver niet gekomen. Het is niet bekend om hoeveel instellingen het ging, m.a.w. hoeveel mededelingen resp. adviezen betrekking hadden op dezelfde of verschillende kredietinstellingen. Maar de conclusie mag toch wel worden getrokken, dat aan deze vorm van toezicht zeker betekenis toekomt. Alleen de uiteindelijke sanctie van de publikatie van een advies blijft een uitermate moeilijke zaak. „Het betekent in feite”, aldus de Minister van Financiën, „dat daarmee het doodvonnis kan worden uitgesproken. Zo'n publikatie immers zal vóór de kredietinstelling, die het aangaat, vrijwel steeds noodlottig zijn, omdat ze een massale opvraging van gelden ten gevolge zal hebben en zodoende tot liquiditeitsmoeilijkheden zal leiden” ²⁾.

De adviesprocedure is indertijd in de Wet Toezicht Kredietwezen opgenomen naar aanleiding van de gunstige ervaringen, die daarmee waren opgedaan bij de toepassing van de Wet op het Levensverzekeringbedrijf van 1923. In de eerste jaren na het tot stand komen van deze wet zijn vrij wat adviezen door de Verzekeringskamer gegeven, doch na 1938 is daar nauwelijks meer sprake van geweest en heeft de desbetreffende bevoegdheid dus volledig de preventieve werking gehad, die de voornaamste kracht daarvan uitmaakt. Er is ooit slechts één advies door de Verzekeringskamer gepubliceerd.

Kan men nu dezelfde werking verwachten bij het toezicht van De Nederlandsche Bank op het bankwezen? Er treedt daarbij, naar het mij voorkomt, een verschil op, namelijk dat de levensverzekeringmaatschappijen een bijzonder grote publiciteit moeten betrachten. Door een groot aantal gegevens in het openbare jaarverslag te eisen heeft de wetgever voor een grote doorzichtigheid van deze ondernemingen gezorgd. Ook dit heeft een grote sanerende

werking gehad en gezien deze plicht tot openlegging zal het niet gemakkelijk zijn geweest om een beleid te voeren, dat de toets van de kritiek niet kon doorstaan. Een onderhandse lening bijv. aan een niet geheel solide debiteur komt vanwege de looptijd (die gezien de aard van het bedrijf in het algemeen tenminste een aantal jaren bedraagt) onherroepelijk via het volgende jaarverslag aan het licht. Niet alleen de Verzekeringskamer maar ook de publieke opinie kan daar aanmerking op maken.

Bij de banken ligt dat anders. De debiteurenportefeuille wordt niet gedetailleerd gepubliceerd en dat is van een bank ook niet te eisen. Kredieten aan minder solide debiteuren kunnen dus in korte tijd aanmerkelijk worden opgevoerd, een omstandigheid, die zich bij Teixeira de Mattos heeft voorgedaan, zonder dat daarvan naar buiten iets is gebleken. Aan de creditzijde kunnen zich ook enorme verschuivingen voordoen, waarvan de buitenstaander geen weet heeft. Als Prof. Drs. J. Brands dan ook pleit voor de verplichting voor niet-N.V.'s om jaarstukken te publiceren ³⁾, dan ben ik het daar op zichzelf mee eens (enkele bankfirma's zijn daar onverplicht reeds toe overgegaan), doch dan geloof ik, dat een verkeerd beleid, dat op een termijn van enkele maanden voor kleinere banken ernstige gevolgen kan hebben, daardoor niet behoef te worden voorkomen. Het is de *samenstelling* van de posten „debiteuren” en „crediteuren”, die in het geval van de onderhavige déconfiture de moeilijkheden heeft teweeggebracht, omdat deze posten onvoldoende veelzijdig waren samengesteld. Uit de gebruikelijke jaarstukken en maandstaten blijkt dit niet. Ook de richtlijnen van artikel 11 geven geen volstreekte waarborg, want per ultimo maart voldeed Teixeira de Mattos nog zowel aan de liquiditeits- als aan de solvabiliteitseisen ⁴⁾.

WAT zou er dan op het stuk van versterking van het toezicht kunnen gebeuren? Als uit het bovenstaande blijkt, dat met grotere publiciteit (hoezeer ook nuttig) geen voldoende waarborg is te verkrijgen, dan dient daartegenover te worden gesteld, dat De Nederlandsche Bank over alle, ook gedetailleerde gegevens dient te beschikken, die voor een voortdurende beoordeling nodig zijn. Minister Vondeling noemde als punten, waaraan in dit verband wordt gedacht: „een veelvuldiger berichtgeving aan de Bank, door de instellingen voor welke de Bank dit nodig

¹⁾ Handelingen Tweede Kamer 9 juni 1966, blz. 1955-1958.

²⁾ T.a.p., blz. 1955, rechter kolom.

³⁾ Prof. Drs. J. Brands, „Teixeira de Mattos”, *E.-S.B.*, 22 juni 1966, blz. 643.

⁴⁾ Minister Vondeling, t.a.p. blz. 1956, linker kolom.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

vindt" ⁵⁾). In concreto zou dit dus betekenen, dat van bepaalde banken in plaats van maandstaten ook bijv. weekstaten worden geëist, en — zo zou men daaraan kunnen toevoegen — ook verder gaande gedetailleerde gegevens, bijv. inzake de debiteurenportefeuille. Dit lijkt mij een juiste gedachtengang, al geloof ik niet, dat het huidige artikel 16 daarvoor wijziging behoeft.

Een andere kwestie, waar Ministerie van Financiën en Nederlandsche Bank aan denken, is: „de invoering van nieuwe normen voor de registratie, waarbij met name ten aanzien van de leiding speciale eisen kunnen worden gesteld" ⁵⁾. Dit kan tot verbetering aanleiding geven, vooral als men denkt aan de recente surséance, die veroorzaakt werd door het optreden van één beherende vennoot. Dit is een misstand, waartegen zeker moet worden opgetreden. Gezien de uitstekende staat van dienst, waarop verschillende Nederlandse bankfirma's kunnen bogen, zou het te ver gaan de vennootschap onder firma en de commanditaire vennootschap als rechtsvorm te verbieden voor kredietinstellingen. Doch men zou tenminste drie (beherende) vennoten kunnen eisen, alvorens een kredietinstelling voor registratie in aanmerking komt en al stelt het vennootschapsrecht dat iedere (beherende) vennoot de firma resp. commanditaire vennootschap kan binden, dan zou men bij kredietinstellingen voor bepaalde kredieten de uitdrukkelijke instemming van alle (beherende) vennoten kunnen eisen. Een onverantwoordelijk beleid zal minder gemakkelijk door drie vennoten tezamen dan door een alleenheerser kunnen worden gevoerd.

De minister sprak in de Kamer ook nog over „intrekking of matiging van de beperkingen van hetgeen de richtlijnen kunnen inhouden" ⁵⁾. Thans zijn slechts globale richtlijnen mogelijk, die kwantitatieve minimum eisen stellen ten aanzien van liquiditeit en solvabiliteit, terwijl ook bepaalde soorten of vormen van kredieten en beleggingen verboden of beperkt kunnen worden (voor de algemene spaarbanken zijn verder gaande richtlijnen mogelijk). Ik vraag mij af of men het in deze richting moet zoeken. Het gevaar bestaat dan dat men zeer gedetailleerde regels gaat stellen, die voor bonafide instellingen bijzonder hinderlijk zijn, terwijl zij voor banken, die een riskant beleid zouden willen voeren, toch weer niet voldoende betekenis hebben ⁶⁾. Het toezicht dient gebaseerd te zijn op de controle of de banken de richtlijnen van artikel 11 als minimale verplichting nakomen en voorts op de nauwlettende bestudering van de periodieke gegevens door De Nederlandsche Bank. Eenzelfde beleid zal bij een grote bank niet en bij een kleine wel tot bedenkingen aanleiding geven en in de ene constellatie wel tot een „mededeling" of een „advies" conform artikel 17 leiden en in de andere niet.

Minister Vondeling noemde daarbij ook nog de mogelijkheid, dat bij het constateren van een gevaarlijke ontwikkeling overleg zou worden gepleegd met het bestuur van de representatieve organisaties op het gebied van het kredietwezen ⁵⁾. Bedoeld zal zijn: de representatieve organisatie op het gebied van de instelling, waar de gevaarlijke ontwikkeling plaatsvindt. Dit zou nieuw zijn, vooral voor de handelsbanken en effectenkredietinstellingen, want voor

⁵⁾ T.a.p., blz. 1958, linker kolom.

⁶⁾ De eerste richtlijnen, die indertijd voor de spaarbanken zijn gegeven, waren inderdaad veel te gedetailleerd. In 1957 zijn ze aanmerkelijk vereenvoudigd. Vergelijk hiervoor en voor het bedrijfseconomisch toezicht in het algemeen mijn proefschrift *De Wet toezicht kredietwezen* (Leiden 1958), hoofdstuk VII.

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Beheerders:
Algemene Bank Nederland
Banque de Bruxelles
Dresdner Bank
Hill, Samuel & Co.

(I.M.)

spaarbanken en boerenleenbanken is het toezicht ten dele gedelegeerd aan de Nederlandse Spaarbankbond, resp. de beide centrale landbouwkredietbanken, en dan ligt een overleg met deze organen uiteraard voor de hand. Indien echter, om ons tot de handelsbanken te beperken, het bedrijfseconomisch toezicht niet voor een deel aan de Nederlandse Bankiersvereniging wordt overgelaten, ligt het ook niet voor de hand deze organisatie in geval van moeilijkheden met een bepaalde bank daarbij te betrekken. Zou die instelling zich niet door De Nederlandsche Bank, doch wel door haar collega's (ten slotte ook concurrenten) laten overtuigen? Loopt men dan niet de kans, dat bepaalde crediteuren, in casu banken, worden bevoordeeld als het toch tot moeilijkheden komt?

HOE men de zaak ook wendt of keert, bij een bankleiding, die meent de raad van De Nederlandsche Bank in de wind te moeten slaan, zal het altijd moeilijk zijn effectieve sancties te vinden. Zowel publikatie van een advies als schrapping uit het register als strafbaarstelling zullen tot een run op de betreffende bank leiden en dus tot surséance resp. faillissement. Het zal voor de leiding van de Centrale Bank altijd moeilijk blijven deze laatste stap te nemen, al zal dit soms moeten gebeuren. Versterking van de „checks and balances" binnen de kredietinstelling zal echter voor het voorkomen van een onjuist beleid van grote betekenis kunnen zijn.

Ten slotte moet niet uit het oog worden verloren, dat de toenemende concentratie van het Nederlandse bankwezen door fusies en overnemingen, hoe men hierover verder ook wil oordelen, de kracht van dat bankwezen toch versterkt. De handelsbanken waren ultimo 1952, dat was voor de eerste keer, ten getale van 130 in het register der kredietinstellingen ingeschreven; ultimo 1965 was dat getal 109. Voor de effectenkredietinstellingen liep het aantal terug van 84 (ultimo 1956) tot 62 (ultimo 1965).

Een volmaakte oplossing zal ten aanzien van het toezicht wel niet te bereiken zijn, al zal men op verbetering steeds bedacht moeten zijn. Daarbij dienen de crediteuren van een kredietinstelling ook te bedenken, wat Minister Lieftinck indertijd in de Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp-toezicht kredietwezen (1951) schreef: „Noch de centrale bank, noch de overheid kunnen de verantwoordelijkheid voor het beleid en het lot van de vele kredietinstellingen op zich nemen".

Tilburg.

H. W. J. BOSMAN.

Technische vooruitgang betekent een verandering in de produktiefunctie. Over de inhoud van het begrip „agrarische produktiefunctie” bestaat begripsverwarring; de schrijver van onderstaande bijdrage wil daaronder verstaan de relatie tussen de hoeveelheid produktiefactoren in de landbouw (de zgn. factor input) en de netto produktie. De cijfers tonen aan dat in de naoorlogse periode in de Nederlandse landbouw een aanzienlijke technische vooruitgang is opgetreden. In tegenstelling tot bijv. degenen die deze vooruitgang willen meten aan de hand van de arbeidsproductiviteit alleen, geeft de schrijver er de voorkeur aan de twee factoren arbeid en kapitaal tezamen in de berekening te betrekken. Ten slotte gaat de auteur de invloed na van de „toepassing van nieuwe ideeën” en laat hij in een grafiek zien in hoeverre de boeren hebben geprofiteerd van de toegenomen efficiëntie in de landbouwproduktie.

Technische vooruitgang in de landbouw

Het begrip technische vooruitgang

ONZE vooruitgang in economisch opzicht en de maatschappelijke veranderingen die daar mee gepaard gaan, hangen in sterke mate af van de technische ontwikkeling. Dit is zo'n duidelijke zaak dat het niet de moeite zou lonen erover te schrijven indien er niet een opmerkelijke verwarring bestond over het begrip technische vooruitgang en daardoor ook over de mate waarin en de plaats waar het zich voordoet. Het eenvoudigste misverstand komt voort uit de wat beperkte inhoud die sommigen geven aan het woord „techniek”. Dit wordt dan te eenzijdig geassocieerd met (grote) machines, stuwdammen, lokomotieven enz. Bij gebruik van de term technische vooruitgang bedoelt men met dat „technische” veel meer, het betreft de gehele produktiestructuur, de organisatie zowel als de meer tastbare zaken in het produktieproces.

In wat meer economische termen is technische vooruitgang een verandering in de „stand van de techniek”. De stand van de techniek wordt gekarakteriseerd door de produktiefunctie die aangeeft het verband tussen de omvang (en samenstelling) van de produktiemiddelen en de hoeveelheid produkt. Technische vooruitgang betekent dan een verandering van de produktiefunctie. Het begrip schijnt nu duidelijk te zijn; de problemen schijnen verder van analytische en empirische aard te zijn, nl. het opsporen van de produktiefunctie en de oorzaken van de verandering daarin. Toch is dit niet waar omdat er ook omtrent het begrip produktiefunctie verwarring heerst. Het begrip is niet klaar en duidelijk voor iedereen. Dit heeft ten onzent Wemelsfelder ertoe verleid te beweren, dat niemand weet wat die beruchte produktiefunctie nu eigenlijk is ¹⁾.

De landbouw speelt in het proces van de technische vooruitgang een grote rol. De technische vooruitgang in de landbouw kan worden beschouwd als een „case-study” waaraan belangrijke begrippen en relaties in dat proces kunnen worden gedemonstreerd. Dit betekent dat duidelijk moet worden gemaakt wat de agrarische produktiefunctie is, of ze verschuift en zo ja, wat hiervan de oorzaken zijn.

¹⁾ J. Wemelsfelder: *Onaardige economie*, Amsterdam 1964, blz. 192/193.

De agrarische produktiefunctie

OOK ten aanzien van de agrarische produktiefunctie heerst een schrikbarende spraak- en begripsverwarring. Over het algemeen is men het over één ding wel eens: het gaat om de relatie tussen „input” en „output” van de landbouw. Maar hier houdt de overeenstemming ook op. De eerste belangrijke controverse op dit gebied is te vinden bij Rasmussen ²⁾. Hij verdedigt namelijk de stelling dat de produktiefunctie behoort te zijn de relatie tussen de waarde van de input en de waarde van de output, terwijl het gestandaardiseerde spraakgebruik met produktiefunctie bedoelt de relatie tussen de hoeveelheid input en de hoeveelheid output. Als men dit gestandaardiseerde begrip toepast op de landbouw als geheel schijnen er in principe althans niet veel moeilijkheden en discussies meer mogelijk: de agrarische produktiefunctie is dan het verband tussen het totaal van alle produktiemiddelen die de boeren gebruiken (land, arbeid, machines, kunstmest bijv.) en het totaal van alle landbouwprodukten die de landbouw verlaten (de bruto produktie).

Naar mijn mening is deze opvatting voor Westerse landen in deze tijd niet juist. De moderne landbouw is namelijk slechts één van de schakels in de voortbrenging van voedingsmiddelen en dergelijke; de landbouw is een „etage” in de produktiekolom die vrij algemeen reeds aangeduid wordt als „agribusiness”. Dit heeft als consequentie dat de bruto produktie van de landbouw (of uitstoot van landbouwprodukten) vanuit een economisch gezichtspunt bekenen niet het produkt is van de landbouw, maar van de landbouw en de toeleverende industrie samen. Degenen die menen dat de bruto produktie van de landbouw de produktie van de landbouw voorstelt, hebben een onjuiste voorstelling van het begrip produktie in economische zin. De gedachte bestaat daarbij namelijk dat „produktie” iets stoffelijks en tastbaars is; vermoedelijk is dit terug te voeren op Adam Smith ³⁾. Het moderne begrip produktie is evenwel geenszins beperkt tot stoffelijke dingen. Tegenwoordig

²⁾ K. Rasmussen: *Variance and Production Function Analysis of Farm Accounts*, Oxford 1962, blz. 52.

³⁾ H. W. C. Bordewijk: *Leerboek der landhuishoudkunde*, Haarlem 1936, blz. 25.

definieert men produktie als iedere activiteit waardoor de hoeveelheid nut toeneemt. Nut is dus het resultaat van de produktie, maar het is kennelijk iets ontastbaars. Past men dit nu toe op de landbouw, dan moet men vaststellen dat de produktie van de landbouw niet voorgesteld wordt door de hoeveelheid nut die de bruto produktie heeft, want de toegeleverde goederen die daarin zijn opgegaan hadden reeds een zeker nut; de landbouw heeft daaraan slechts wat toegevoegd. Deze toevoeging is de agrarische produktie in de economische zin van het woord. Wij kunnen het, ter onderscheiding van de bruto produktie, aanduiden als netto produktie.

De toevoeging van nut aan de toegeleverde produktiemiddelen (en vrije goederen) is uitgevoerd door de produktiefactoren die in de landbouw aanwezig zijn: arbeid en kapitaal (dit omvat ook grond). De arbeid is de totale arbeidsprestatie van de boeren, zijn meewerkende gezinsleden en landarbeiders. Met de produktiefactor kapitaal is hier bedoeld abstract kapitaal, kapitaaldispositie of vermogen, m.a.w. de bron van interest en dus niet de kapitaalgoederen zelf⁴⁾. De conclusie is dat de agrarische produktiefunctie de relatie is tussen de hoeveelheid produktiefactoren in de landbouw (de zgn. factor input) en de netto produktie van de landbouw. De produktiefunctie wordt wel aangeduid als de relatie van input en output in „fysieke” zin. Gezien het abstracte (niet-fysieke) karakter van zowel produktie als de factor kapitaal verdient dit beslist geen aanbeveling; het leidt maar tot onnodige verwarring met de diverse natuurwetenschappelijke wetten of formules die in een aantal produktieprocessen een rol kunnen spelen.

Technische vooruitgang in de landbouw

TECHNISCHE vooruitgang in de landbouw blijkt uit het feit dat of met dezelfde factor input een grotere netto produktie wordt verkregen of dezelfde netto produktie met minder factor input. Men kan ook zeggen dat het blijkt uit een verschuiving van de produktiefunctie. De eerste vraag is nu: wat is er in concreto bekend over de mate van verschuiving? Om deze verschuiving te meten kan zeer goed de door Solow⁵⁾ ontwikkelde wiskundige methode worden gebruikt. Aangetoond kon echter worden dat hetzelfde resultaat bereikt kan worden op een eenvoudiger wijze: de index van de verhouding van netto produktie en factor input geeft namelijk hetzelfde resultaat als Solows index voor de verschuiving en is bovendien eenvoudiger te berekenen⁶⁾. Een voorbeeld vindt men in tabel 1.

In nevenstaande tabel is een beeld gegeven van de index van de verhouding tussen netto produktie en factor input; het blijkt dat er vele fluctuaties in voorkomen. Dit is voor

een belangrijk deel het gevolg van weersinvloeden op de produktie. Duidelijk is de opwaartse trend: er is dus — evenals in andere landen — een aanzienlijke technische vooruitgang geweest in de Nederlandse landbouw gedurende de naoorlogse periode. Maar ook het principe van deze meting zal vermoedelijk niet door iedereen worden geaccepteerd. Een aanwijzing hiervan vormt de opvatting van Pen⁷⁾ dat de index van de factor input (zijnde een schatting van het totaal van arbeid en kapitaal, op één noemer gebracht met behulp van geldsbedragen) „weinig zinvol” is. Het quotiënt van netto produkt en factor input vindt hij „heel weinig doorzichtig”. Hij meent dat alléén het quotiënt van netto produkt en arbeid (zonder kapitaal erin te betrekken) een goede maatstaf van de produktiviteit is. Het valt evenwel gemakkelijk in te zien dat deze zgn. arbeidsproduktiviteit de technische ontwikkeling in de volkshuishouding of een sector daarvan overschat. Indien er in de landbouw bijv. (zonder dat de produktiefunctie verandert) een daling plaatsvindt van de prijs van kapitaalgoederen en van de interestvoet t.o.v. het loonpeil dan zal er enige vervanging plaatsvinden van arbeid door kapitaal. De produktie blijft gelijk, de hoeveelheid arbeid neemt af en dus stijgt de arbeidsproduktiviteit. Kennelijk een overschatting van de technische vooruitgang omdat we ervan uit gingen dat er geen technische vooruitgang was (constante produktiefunctie). Deze overschatting is eenvoudig een gevolg van het wel in rekening brengen van de factor die afneemt, maar de factor die toeneemt, weglaten. Het is daarom m.i. beter beide factoren er tegelijk in te betrekken en dus te werken met het totaal van de produktiefactoren of factor input i.p.v. met arbeid alleen.

TABEL 1.

Indices van de technische vooruitgang in de Nederlandse landbouw, 1949-1964^{a)}
(1949 = 100)

Jaar	Netto produktie b)	Arbeid	Kapitaal	Factor input c)	Netto produktiviteit
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1) : (4)
1950 ...	104,7	99,1	103,0	99,8	104,9
1951 ...	111,1	97,3	105,0	98,7	112,5
1952 ...	114,6	95,8	104,2	97,3	117,8
1953 ...	109,9	94,1	103,8	95,8	114,7
1954 ...	113,6	92,4	105,2	94,7	120,0
1955 ...	122,4	90,7	105,4	93,2	131,2
1956 ...	111,8	89,0	106,8	92,1	121,3
1957 ...	120,8	87,1	108,5	90,9	132,9
1958 ...	124,3	84,4	109,4	88,8	140,0
1959 ...	110,0	81,8	112,1	87,0	126,4
1960 ...	145,1	79,3	114,9	85,3	170,1
1961 ...	133,0	75,3	117,6	82,5	161,2
1962 ...	134,7	73,6	121,4	81,7	164,8
1963 ...	123,4	70,7	124,7	79,7	154,8
1964 ...	146,2	67,7	129,6	78,1	187,1

a) Constant prijsniveau. Voor de periode 1949-1958: prijsniveau van 1953; voor de jaren 1958-1964: prijspeil van 1958.

b) Netto toegevoegde waarde in constante prijzen.

c) Samengestelde index van arbeid en kapitaal.

Bronnen: Van den Noort, op. cit., blz. 38, 59, 94, 98; *Landbouwcijfers 1966*, blz. 26, 93, 183, 201; *Nationale Rekeningen 1964*, blz. 72.

7) J. Pen: *Moderne economie*, Utrecht 1961, blz. 32/33.

⁴⁾ Zie ook F. J. de Jong: *De werking van een volkshuishouding*, Leiden 1953, blz. 118.

⁵⁾ R. M. Solow: „Technical Change and the Aggregate Production Function”, *Review of Economics and Statistics*, 1957, blz. 312.

⁶⁾ P. C. van den Noort: *Omvang en verdeling van het agrarisch inkomen in Nederland*, Wageningen 1965.

Oorzaken van technische vooruitgang

DE tweede vraag die gesteld kan worden is: wat is de oorzaak van technische vooruitgang in de landbouw?

Over de oorzaken van technische vooruitgang in de landbouw bestaan vele en tegengestelde opvattingen. Opmerkelijke verklaringen zijn die welke de geconstateerde toename in de factor produktiviteit toeschrijven aan fouten in de metingen van input en output en in de schatting van de produktiefunctie⁸⁾. Het is waarschijnlijk dat dit een rol speelt, maar voor de Verenigde Staten bijv. is reeds opgemerkt: „... but even so if the critics are given all that they claim, it still appears that the increase in farm output has been achieved without proportional increase in the use of conventional inputs”⁹⁾. Andere verklaringen worden gevonden door (a) de produktiefunctie en andere inhoud te geven („non conventional production functions”) door bijv. de factor onderwijs erin te gaan betrekken of door (b) de volle nadruk te leggen op niet-economische factoren en de verklaring bijv. geheel in het sociologische vlak te trekken. Het is weinig bevredigend op al deze controversen afzonderlijk in te gaan, te meer daar een positieve benadering van deze discussies mogelijk is, nl. door ze samen te vatten in een alternatieve verklaringsmogelijkheid.

De grondgedachte hierbij is dat technische vooruitgang in de landbouw een gevolg is van *toepassing van nieuwe ideeën*¹⁰⁾. Deze ideeën zijn uitvindingen, die in verschillende delen van de economie tot stand kunnen komen. De oorzaken van deze uitvindingen alleen zijn reeds zeer gecompliceerd. Sociale en economische omstandigheden spelen hierbij, naast psychologische en andere, een belangrijke rol. Het is mogelijk gebleken, het „uitvinden” min of meer te organiseren; vroeger ontstonden de „uitvindingen” min of meer toevallig, tegenwoordig gaat het systematischer. De overheid kan op dit proces grote invloed uitoefenen al was het alleen maar door het beschikbaar stellen van fondsen. Aangenomen dat die nieuwe ideeën (methoden, hulpmiddelen) gevonden zijn, dan gaat het t.a.v. de technische ontwikkeling van de landbouw verder om de vraag; waardoor worden ze al dan niet toegepast? Indien ze niet worden toegepast kan de reden zijn dat:

- de boer ze niet kent door gebrekkige communicatie;
- de boer ze niet accepteert daar de verandering niet past in zijn cultuurpatroon;
- de boer er geen economisch voordeel van verwacht;
- de boer de vereiste financiële middelen niet heeft;
- er institutionele belemmeringen zijn, bijv. gelegen in de rechtsvorm van grondgebruik of de kredietvoorziening;
- er structurele belemmeringen zijn, bijv. gelegen in het ontbreken van een doelmatige ontsluiting of verkaveling.

⁸⁾ Z. Griliches: „The Sources of measured productivity growth in U.S. agriculture”, *Journal of Political Economy*, 1963, blz. 331.

⁹⁾ D. E. Hathaway: *Government and Agriculture*, New York 1963, blz. 94.

¹⁰⁾ J. A. Schumpeter, *The theory of economic development*, New York 1961.

Al deze punten kunnen stuk voor stuk, of gecombineerd, knelpunten opleveren in het proces van de technische vooruitgang en ieder van deze punten is in de afgelopen eeuw inderdaad wel eens een actueel knelpunt geweest. Steeds is getracht (en de overheid speelde hierbij een grote rol) deze hinderpalen weg te werken en vaak met succes; met als resultaat technische vooruitgang in de landbouw. Deze verklaring is eenvoudig en men heeft moeite zich te realiseren dat hiermee een bruikbaar alternatief is verkregen voor de zeer samengestelde hypothesen met sterk mathematische inslag. De voordelen ervan zijn: (a) de conventionele opvattingen omtrent de produktiefunctie blijven onaangetast¹¹⁾, (b) niet-economische factoren krijgen het volle pond, (c) de ideeën van hen die de vooruitgang verklaren door voorlichting, onderwijs, grotere vakbekwaamheid van de boeren worden erin betrokken en (d) bij onderzoek is mij niet gebleken dat er strijd is met de feiten¹²⁾.

Er blijft nog één punt ter verklaring over en dat is de door Griliches naar voren gebrachte opvatting dat een groot deel van de geconstateerde vooruitgang in produktiviteit eigenlijk een gevolg is van „economies of scale” en niet van verbetering in de techniek. Hij leverde hiervoor wiskundige argumenten. Nu zijn er in de landbouw belangrijke produktiviteitsstijgingen verkregen door produktie in grotere eenheden, speciaal bij de produktie van eieren, „broilers” (slachtkuikens) en varkens. De schaal van de produktie is hierbij toegenomen van enige honderden dieren tot vele duizenden. Toch is het zeer de vraag of de oorzaak van de hogere produktiviteit een zuiver schaal-effect is. De reden waarom men vroeger niet tot grotere eenheden kon komen lag voornamelijk in de extreem grote zekeredisico's. Het was onverantwoord om vele duizenden dieren dicht bij elkaar te houden. Dit werd pas mogelijk na de toepassing van nieuwe veterinaire vindingen, waardoor het mogelijk werd ziekten tijdig te ontdekken, ze goedkoop en effectief te bestrijden en verschillende ziekten zelfs te voorkomen door inenting e.d. Men kan dus met rede zeggen dat de produktiviteitswinst in de eier-, broiler- en varkensproduktie een gevolg is van toepassing van nieuwe methoden en dus een mooi voorbeeld vormt van technische vooruitgang in de landbouw.

Overheidsbeleid en technische vooruitgang in de landbouw

ER is reeds op gewezen dat de overheid in het proces van de technische vooruitgang in de landbouw een belangrijke rol kan spelen, zowel door het bevorderen van het ontstaan van nieuwe ideeën („inventions”) als door het wegnemen van de hinderpalen die de toepassing van de „inventions” in de weg staan.

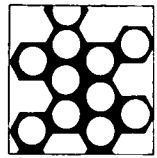
Een belangrijk knelpunt in de ontwikkeling dat door de overheid is weggenomen, vormde bijv. de slechte „commu-

¹¹⁾ Zie hiervoor ook G. L. Johnson: „A Note on Nonconventional Inputs and Conventional Production functions” in C. Eicher & L. Witt: *Agriculture in Economic Development*, New York 1964, blz. 120.

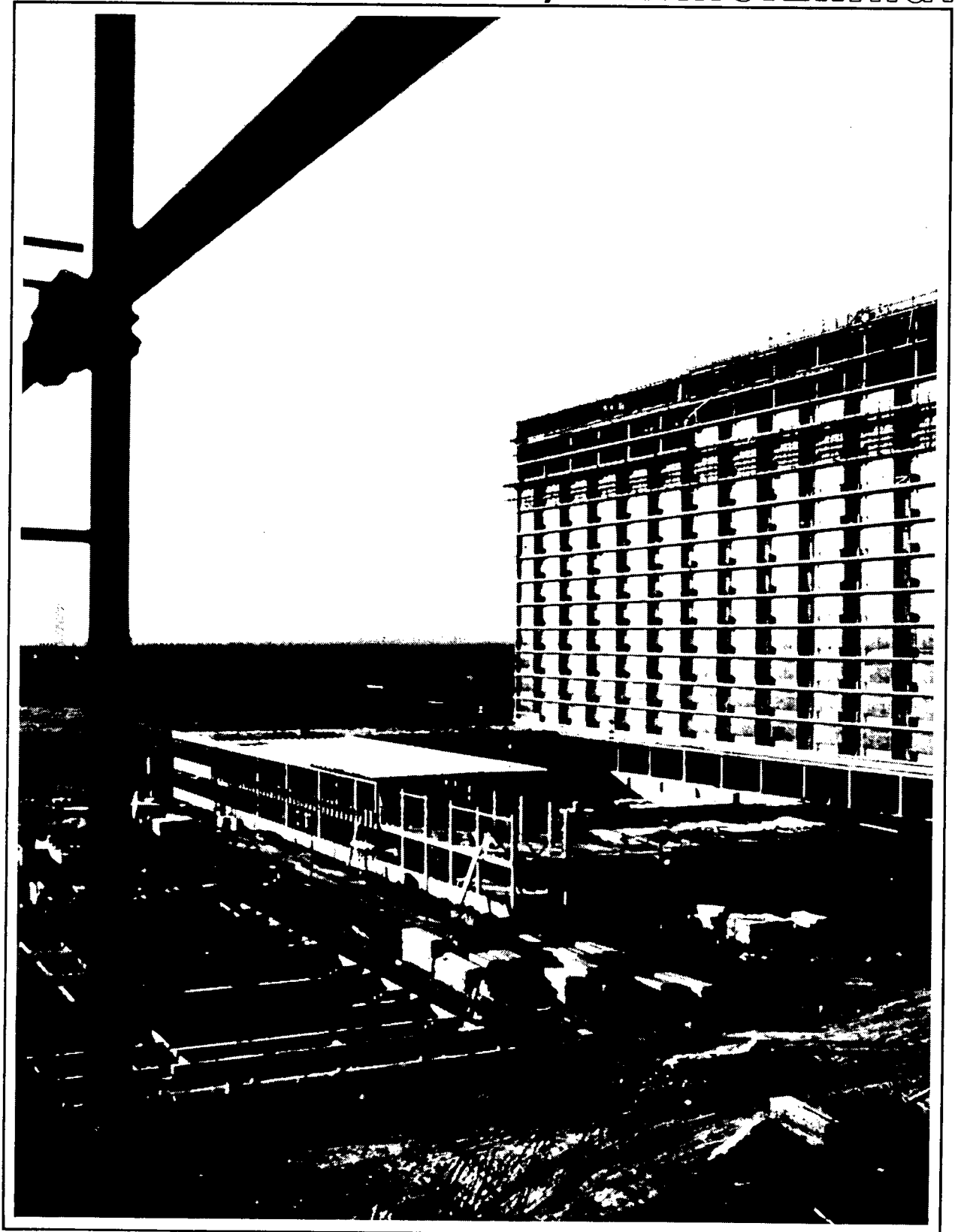
¹²⁾ P. C. van den Noort, op. cit. blz. 40.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

WOON-EN WERKRUIMTE VRAAGT: ONTWIKKELING, FABRICAGE, HANDEL, **UITVOERING**, FINANCIERING!

VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO N.V. NIEUWE GRACHT 6 · UTRECHT · TELEFOON 030-16481

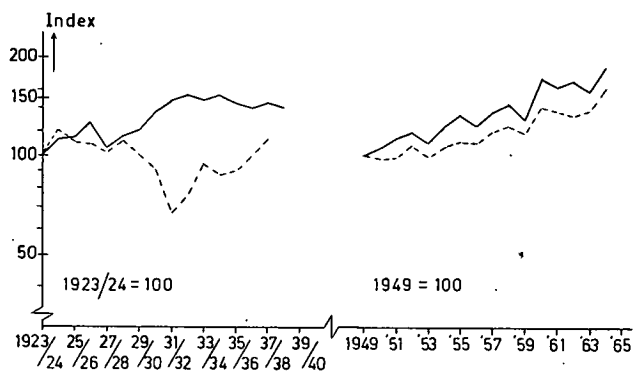

nicatie" tussen „uitvinder" en boer. Dit is bereikt door de bevordering van landbouwonderwijs en -voorlichting. Ook in andere landen is dit het geval. Als alleen gebrek aan feitelijke kennis de boer verhindert betere methoden toe te passen, spreekt het vanzelf dat onderwijs en voorlichting belangrijke effecten kunnen hebben. De door Griliches en Schulz gevonden invloed van „education" kan dit illustreren. Een belangrijke hinderpaal op de weg naar een doelmatiger landbouwproductie was verder een slechte economische situatie in de landbouw: economische onzekerheid en te lage prijzen van de produkten, zoals zich dat bijv. voordeed in de crisis van de jaren dertig. De overheid heeft in de meeste landen hieraan iets gedaan, vnl. door het stabiliseren en verhogen van het prijsniveau. Dit prijs- en inkomensbeleid heeft een sterke, positieve invloed gehad op de technische ontwikkeling in de landbouw.

De overheid heeft voorts ook getracht door moderne wetgeving de rechtsvormen van grondgebruik te regelen; ook doet ze grote moeite de verkavelingstoestand en de ontsluiting van het platteland te verbeteren. De grote invloed van de overheid op de technische vooruitgang in de landbouw is hiermee voldoende geïllustreerd.

De technische vooruitgang bracht de „innovators" in de landbouw voordelen, maar het is zeer de vraag of dit ook het geval is met het gros der boeren. Vóór de oorlog was het zo, dat voornamelijk de consumenten profijt trokken van de efficiënter landbouwproductie, niet zo zeer de boeren. Ook in de naoorlogse periode ging slechts een beperkt gedeelte van de produktiviteitswinst in de vorm van een hoger inkomen naar de boeren. Zie nevenstaande grafiek, waarin de getrokken lijnen het verloop van de netto produktie per eenheid factor input (de zgn. netto produktiviteit) en de onderbroken lijnen het reële inkomen per eenheid factorinput voorstellen. Duidelijk blijkt dat de produktiviteit meer gegroeid is dan het inkomen (de bronnen genoemd onder tabel 1; de y-as heeft een logaritmische schaalverdeling). Het produktiviteitsbeleid was dus allesbehalve uitsluitend ten voordele van de landbouw; het kwam de gehele nationale economie ten goede.

Het is voor ieder die geen vreemde is in het agrarisch Jeruzalem duidelijk dat de consequenties van de „innovations" tegenwoordig veel ingrijpender zijn dan bijv. in het begin van deze eeuw. Het gaat niet alleen meer om een verbetering op het boerenbedrijf, maar om een wijziging van de gehele agrarische produktiestructuur, met als één van de belangrijkste kenmerken dat er grotere bedrijven nodig worden. Anders gezegd dat er minder boeren nodig zullen zijn. Er zullen daardoor veel boeren moeten „af-

vloeien". Dit raakt een zeer essentieel punt: de bestaanszekerheid van de boeren wordt er namelijk door aangetast. Daar waar deze keiharde consequentie van het proces van technische vooruitgang duidelijk wordt, leidt dat niet zelden tot paniek en protest.

Twee punten zijn nu duidelijk:

1. De overheid voert al sinds lange tijd in het algemeen belang een beleid t.a.v. de landbouw waardoor de agrarische produktiviteit toeneemt, met een zeer gunstig effect op de rest van de economie;

2. Economische groei is een belangrijke doelstelling van het economisch beleid. De bedoeling is dat ieder die ertoe bijdraagt in de toegenomen welvaart zal delen. Dit betekent dat bij ieder van hen de bestaanszekerheid en/of de hoogte van het inkomen behoort toe te nemen. De mening bestaat ook dat niemand behoort te lijden onder het proces van de technische vooruitgang, of zoals Hathaway het uitdrukte: „Moreover, the made substantially worse off by the process of growth, even if they make no direct contribution to growth" ¹³⁾.

De consequentie van deze twee punten is, dat de overheid tot taak heeft te voorkomen dat de agrariërs de dupe worden van het proces der technische vooruitgang in de landbouw, dat met zoveel succes door de overheid is gestimuleerd. Vooral de grote groep onder de agrariërs die in economisch opzicht weinig mobiel is, kan licht het slachtoffer van de versnelde technische ontwikkeling in de landbouw worden. Voor de landbouwpolitici ligt hier een niet steeds voldoende benadrukt motief voor het voeren van een beleid gericht op een redelijke bestaanszekerheid voor de betrokken groep agrariërs.

Wageningen.

Dr. P. C. VAN DEN NOORT.

¹³⁾ D. E. Hathaway, op. cit. blz. 14-16 en blz. 57-59.

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG IN **Interunie**

BELEG INTERNATIONAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie", Postbus 617, Den Haag

De Minister en Staatssecretaris van Financiën hebben aan de Staten-Generaal een Nota gezonden, waarin een overzicht wordt gegeven van de problematiek rond de belastingharmonisatie in de E.E.G. Zij onthouden er zich van een standpunt in te nemen ten aanzien van de voorstellen van de Europese Commissie inzake de harmonisatie van de omzetbelasting. In onderstaand artikel worden enige belangrijke aspecten van de harmonisatie van de omzetbelasting naar voren gebracht. Gewezen wordt op het belang voor Nederland van een gecoördineerde regeling in E.E.G.-verband.

DE Minister en Staatssecretaris van Financiën hebben aan de Staten-Generaal een Nota doen toekomen, waarin een overzicht wordt gegeven van de problemen verband houdend met de harmonisatie van de belastingen in de E.E.G. Besproken worden onder meer de initiatieven, welke op basis van het Verdrag van Rome door de Europese Commissie zijn of zullen worden genomen. De bedoeling van de Nota is meer speciaal een inzicht te verschaffen in de gevolgen op juridisch, sociaal en economisch gebied, welke uit de harmonisatie kunnen voortvloeien. Dit inzicht is nodig om een standpunt te kunnen bepalen t.a.v. de voorstellen van de Europese Commissie; de Minister en Staatssecretaris onthouden zich daarvan.

De belangrijkste tot nu toe gedane voorstellen van de Europese Commissie betreffen de omzetbelasting. Deze voorstellen zijn belichaamd in een tweetal ontwerp-richtlijnen; beide zijn besproken door het Economisch en Sociaal Comité en het Europees Parlement. De door deze instanties geadviseerde wijzigingen hebben wat de eerste richtlijn betreft ertoe geleid, dat het oorspronkelijk ontwerp op diverse punten is gewijzigd; ook op de tweede ontwerp-richtlijn zijn amendementen voorgesteld. Afgewacht moet worden in hoeverre deze door de Europese Commissie zullen worden overgenomen.

De Raad zal vóór 31 januari 1967 over beide richtlijnen een beslissing nemen.

In de eerste (gewijzigde) ontwerp-richtlijn wordt bepaald, dat de lid-staten uiterlijk 1 januari 1970 zullen overgaan tot de vervanging van hun huidige omzetbelastingstelsel door een stelsel van belasting op de toegevoegde waarde, waarvan de structuur en de modaliteiten in de tweede ontwerp-richtlijn worden vastgelegd.

Deze tweede ontwerp-richtlijn heeft alleen betrekking op de eerste fase van de belastingharmonisatie. Tijdens deze eerste fase blijven de lid-staten vrij in de vaststelling der tarieven (behoudens enige beperkingen wat betreft vrijstellingen en verlaagde tarieven).

Het uiteindelijke doel van de belastingharmonisatie is de afschaffing van de belastinggrenzen ¹⁾. Hiermede begint de tweede fase. De vraag komt dan aan de orde welke voorwaarden zullen moeten zijn vervuld om de afschaffing der belastinggrenzen mogelijk te maken. Het lijkt waarschijnlijk dat de tarieven en vrijstellingen in ver- gaande mate zullen moeten worden geharmoniseerd, hetgeen misschien zal leiden tot een unificatie van de omzetbelasting. In de eerste (gewijzigde) ontwerp-richtlijn is bepaald, dat de Europese Commissie vóór 1 januari

¹⁾ Hieronder wordt verstaan de afschaffing in het handelsverkeer tussen de lid-staten van de heffing van omzetbelasting bij invoer en de restitutie van omzetbelasting bij uitvoer.

De belasting- harmonisatie in de E.E.G.

1969 voorstellen zal doen over de wijze waarop en de termijn waarbinnen de afschaffing van de belastinggrenzen kan worden bereikt.

In de Nota wordt opgemerkt, dat in het Verdrag van Rome het begrip „harmonisatie” niet nader wordt gepreciseerd. Het is echter wel duidelijk, dat men hieronder zowel kan verstaan de aanpassing van enkele wettelijke bepalingen (bijv. ter vermindering van dubbele belasting) als de volledige unificatie van de fiscale wetgeving. In het laatste geval zullen de consequenties op budgettair, economisch en sociaal terrein veel groter zijn dan in het eerste.

De Nota geeft twee methoden aan volgens welke de harmonisatie kan worden benaderd. Ik citeer:

„Volgens de eerste methode gaat men uit van een aantal doelstellingen die in het Verdrag zijn vastgelegd. Dit zijn met name de doelstellingen ten aanzien van een vrij verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen, ten aanzien van de mededinging en ten aanzien van bepaalde bedrijfstakken. In deze benaderingswijze ligt de nadruk vooral op de harmonisatie van die belastingen, die in hun huidige vorm bij het verwerkkelijken van een vrij verkeer en het tot standbrengen van een gemeenschappelijk mededingings- of marktbeleid als hinderpalen worden onder- vonden. Ook de mate van harmonisatie is op deze wijze gegeven.

Als voordeel van deze methode wordt aangegeven dat zij naar verhouding gemakkelijk zou zijn te realiseren en dat de directe gevolgen in redelijke mate zouden zijn te voorzien. Als nadeel kan daartegenover gesteld worden dat — gelet op de onderhavige samenhang van de belastingen — andere belastingen c.q. de verhouding tussen aan eenzelfde belasting onder- worpen belastingplichtigen automatisch de invloed van de harmonisatie ondergaan, waardoor het beginsel van een recht- vaardige verdeling van lasten in gevaar kan worden gebracht.

In de tweede conceptie wordt de harmonisatie gezien als een vraagstuk van veel wijdere strekking. Uitgaande van de eenheid van het belastingstelsel — opgevat in de zin dat er een bepaald evenwicht is tussen de verschillende belastingen en ook binnen elke belasting afzonderlijk — wordt de harmonisatie gezien als een vraagstuk, waarbij de structuur van het gehele belastingstelsel is betrokken. Een benadering van de harmoni- satie, waarbij de belastingheffing niet in de eerste plaats als een vraagstuk van een rechtvaardige verdeling van lasten wordt beschouwd, wordt afgewezen. In deze tweede conceptie zal bij de harmonisatie, evenals dit geschiedt op het nationale vlak, afweging van alle daarbij betrokken belangen moeten plaats vinden. In deze benaderingswijze wordt de eenheid van een be- lastingstelsel voorop gesteld, zodat bij de harmonisatie in de eerste plaats bezinning nodig zal zijn op onder meer de gevolgen van een rechtvaardige verdeling van lasten en van de budgettaire en sociaal-economische functie van de diverse belastingen.

(I. M.)

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

WAGENINGEN
TEL. 08370-3241

Als nadeel van deze methode geldt, dat zij veel omvattend is, waardoor de harmonisatie naar latere tijdstippen zou kunnen worden verschoven".

TOT zover de Nota; ik teken hierbij het volgende aan. De eerstgenoemde methode, die men de pragmatische zou kunnen noemen, lijkt de aangewezen methode voor de Europese Commissie. Deze draagt immers voor de te nemen besluiten geen verantwoordelijkheid; deze laatste blijft voorbehouden aan de nationale regeringen. De taak van de Europese Commissie is in eerste instantie ervoor te zorgen dat de voornaamste knelpunten, die een vrij verkeer tussen de lid-staten in de weg staan, zo snel mogelijk verdwijnen.

Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat de Europese Commissie bij de uitvoering van deze taak ernaar zal streven een maximaal resultaat te bereiken met voorstellen, die zo weinig mogelijk ingrijpen in de nationale economieën en die de belastingautonomie der lid-staten niet meer inperken dan strikt noodzakelijk is.

Ten aanzien van de tweede ontwerp-richtlijn kan worden geconstateerd, dat de Europese Commissie hierin niet volledig is geslaagd, gezien de kritiek op haar voorstellen. Op deze kritiek wordt nog nader ingegaan.

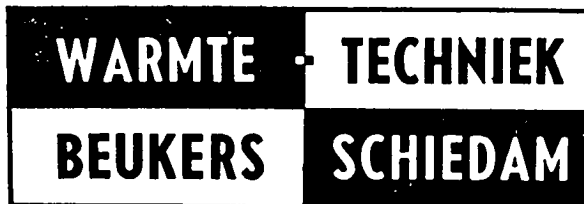
De tweede in de Nota genoemde methode vloeit logisch voort uit de verantwoordelijkheid van de nationale regeringen. Deze moeten voor hun gebied nagaan wat de gevolgen van de voorstellen der Europese Commissie zijn op budgettair, economisch en sociaal terrein. Zij moeten ervoor zorgen, dat het evenwicht in hun belastingstelsel niet wordt verstoord en dat de rechtvaardige verdeling van lasten niet in het gedrang komt.

Deze consequenties zijn vanzelfsprekend van meer betekenis naarmate de voorstellen meer ingrijpend zijn. Zij zullen met name wat de tweede fase van de belastingharmonisatie betreft, zeer aanzienlijk zijn. Voor de eerste fase zijn deze gevolgen, ofschoon niet onbelangrijk, van veel minder betekenis.

De vraag welke thans moet worden beantwoord, is de volgende: moeten de voorstellen van de Europese Commissie als één geheel, dat zowel de tweede als de eerste fase omvat, worden bezien of kan men, voor het moment althans, volstaan met de consequenties van de eerste fase onder de loep te nemen?

Bijlage IV van de Nota geeft een overzicht van de vraagstukken samenhangende met de opheffing van de belastinggrenzen. Deze problemen blijken van zodanige omvang te zijn, dat zij zeker niet op korte termijn kunnen worden opgelost. Het voornaamste punt is, dat de nationale autonomie t.a.v. de verbruiksbelastingen (dus niet alleen de omzetbelasting) vrijwel volledig moet worden prijsgegeven, terwijl de autonomie t.a.v. de overige belastingen sterk wordt beperkt.

Wellicht hebben diegenen gelijk, die beweren dat de unificatie van de belastingssystemen veeleer moet worden gezien als het sluitstuk van de economische en politieke integratie van de Zes dan als een factor die deze integratie kan bevorderen. Dit geldt mijns inziens ook voor een zo belangrijk onderdeel van het belastingstelsel als de verbruiksbelastingen. De afschaffing van de belastinggrenzen moet men dan ook zien als het ideaal, dat wordt nagestreefd, maar niet als iets, dat binnen afzienbare tijd kan worden gerealiseerd. Het zou daarom m.i. niet reëel zijn thans te veel de nadruk te leggen op de tweede fase; de voorstellen betreffende de eerste fase moeten op hun eigen merites worden beoordeeld.

(I.M.)

Wanneer men dit uitgangspunt aanvaardt, zou men de vraag kunnen stellen of het voor de eerste fase wel noodzakelijk is zo strakke bindingen aan te gaan als in de tweede ontwerp-richtlijn worden voorgesteld. Is het voor deze fase niet voldoende, dat de lid-staten zich verplichten hun cascdestelsel te vervangen door een „neutraal”²⁾ systeem van omzetbelasting, dat het mogelijk maakt de heffingen bij invoer en de restituties bij uitvoer exact vast te stellen? In dat geval bestaat er in principe een keuzemogelijkheid tussen verschillende systemen. Het voordeel daarvan is dat men het systeem kan kiezen dat het beste bij de nationale behoeften is aangepast. Maar ook wanneer men van mening zou zijn, dat de belasting op de toegevoegde waarde voor ons land het beste stelsel is — en deze overtuiging wint meer en meer veld — dan nog kan men tegen de tweede ontwerp-richtlijn inbrengen, dat het de vrijheid van handelen van de lid-staten teveel aan banden legt.

Het voornaamste bezwaar richt zich tegen de beperkende bepalingen in het ontwerp t.a.v. de vrijstellingen en verlaagde tarieven. Vooral hier te lande hecht men veel waarde aan het gebruik van de omzetbelasting als instrument van economische en sociale politiek.

Ook het Economisch en Sociaal Comité heeft in zijn advies (bijlage VII van de Nota) over de tweede ontwerp-richtlijn bezwaar gemaakt tegen deze beperkingen. Het is van mening, dat „de richtlijn de mogelijkheid niet zou dienen uit te sluiten, om redenen van economische en sociale aard, een verlaagd tarief — of zelfs in uitzonderingsgevallen een nultarief — toe te passen”. Afgewacht moet worden of en in hoeverre de Europese Commissie aan de bezwaren van het Economisch en Sociaal Comité tegemoet zal komen.

Overigens meen ik dat het onjuist zou zijn aan deze beperkingen te veel betekenis toe te kennen. Het wil mij namelijk voorkomen, dat de genoemde bezwaren, wat hun materiële inhoud aangaat, voor een goed deel inherent zijn aan het systeem van de belasting op de toegevoegde waarde en zijn rationele toepassing als zodanig en dat zij slechts voor een klein gedeelte voortvloeien uit de vorm, waarin de Europese Commissie het stelsel heeft gepresenteerd.

Ten slotte moet erop worden gewezen dat Nederland, met zijn belangrijke buitenlandse handel, er — gezien de ervaringen uit het verleden — groot belang bij heeft, dat een gecoördineerde omzetbelasting tot stand komt onder supervisie van de Europese Commissie.

¹⁾s-Gravenhage.

Drs. Th. J. A. SMULDERS.

²⁾ „Neutraal” betekent hier „neutraal t.o.v. de concurrentieverhoudingen”, hetgeen impliceert dat geen cumulatie van heffing optreedt.

Een nieuwe fase in de economische ontwikkeling van Zuid-Afrika

DE periode van tamelijke onevenwichtigheid, welke de Zuidafrikaanse economie de afgelopen twee jaren heeft gekenmerkt, zal, naar het voorkomt, spoedig tot een einde komen. Het gebrek aan evenwicht werd veroorzaakt door de omstandigheid, dat de reeds zeer krachtige economische expansie een al te onstuimig karakter aannam. De zojuist afgekondigde eerste ronde van maatregelen, waarmee de remmen worden aangezet, getuigt van de ernst, maar ook van de vastbeslotenheid, waarmee de regering de huidige ontwikkeling tegemoet treedt. De tweede ronde zal ongetwijfeld volgen in het kielzog van de eerdere maatregelen in te dienen begroting voor 1967.

In het midden van 1965 kon worden geconstateerd dat de economie van het land, na een snelle maar toch nog betrekkelijk evenwichtige groei in de voorafgaande drie jaren, zich verder voortzette in een periode, waarin de reële expansie nog steeds aanzienlijk was, maar vergezeld werd van toenemende inflatoire tendenties en van een druk op de betalingsbalans. In het voorafgaande jaar steeg het bruto nationaal produkt, op basis van de toen bestaande prijzen, met $8\frac{1}{2}$ pCt., doch op reële basis met 5 pCt., tegen een gemiddelde stijging van $7\frac{1}{2}$ pCt. gedurende de daaraan voorafgaande drie jaren. Desalniettemin nog een respectabele groeiratio. Deze bleef echter achter bij de welhaast tomeloze toeneming van de monetaire vraag, zodat zich in toenemende mate inflatoire spanningen van verschillende aard voordeden. Die spanningen vonden hun uitdrukking in een versnelde toeneming van prijzen en kosten, maar vooral in een te sterk stijgende invoer en een groeiend deficit op de lopende rekening van de betalingsbalans. In die periode was de netto toevloeiing van buitenlands kapitaal trouwens nogal beperkt en mede dientengevolge daalden de centrale goud- en deviezenreserves.

De voornaamste oorzaak van de inflatoire overbesteding was gelegen in de stijging met 20 pCt. van de gezamenlijke particuliere en publieke investeringen, welke de binnenlandse besparingen verre te boven gingen en welke ten dele op inflatoire wijze werden gefinancierd, in de zin van additionele geldschepping. Bovendien ondergingen de investeringen in voorraden en de lopende staatsuitgaven een aanzienlijke toeneming. Deze verscheidene vermeerderingen gaven aanleiding tot sterke stijgingen van de in geld gemeten inkomens, welke in een vergroting van het particulier verbruik uitmondde. Dit grotere verbruik werd voorts geschraagd door de gemakkelijke verkrijgbaarheid van consumentenkrediet in diverse vormen.

De overmatige stijging van de totale monetaire vraag werd voorts in de hand gewerkt door een stijging, in een jaar tijd, met bijna 30 pCt. van de kredietverlening door het bankwezen. Dit was ook het voornaamste element in de aanzienlijke toeneming van de omvang van de hoeveelheid geld en quasi-geld ter beschikking van het publiek, op een tijdstip waarop het tekort op de betalingsbalans op lopende rekening geneigd was fondsen aan de economie te onttrekken.

Zowel op de geld- als op de kapitaalmarkt overtrof de vraag naar leningsgelden verre het aanbod, zodat ondanks een belangrijke overheveling van publieke fondsen naar

de private sector, de geld- en kapitaalmarkt een verkrapting te zien gaf, die uiteraard een opwaartse druk op de rentestand uitoefende.

Ten einde de inflatoire druk op de prijzen en op de betalingsbalans zoveel mogelijk te weren, gingen de monetaire autoriteiten over tot een verscheidenheid van maatregelen. Het officiële disconto werd in drie stadia verhoogd van $3\frac{1}{2}$ pCt. (1962) tot 5 pCt. in 1963 en wij kunnen hier al direct aan toevoegen, dat in juli 1966 het disconto werd verhoogd tot 6 pCt., hetgeen o.a. inhoudt dat de minimum tarieven voor rekening-courantkrediet werden verhoogd tot 8 pCt. en die voor disconto's tot $7\frac{1}{2}$ pCt. Dit op zichzelf behoort een remmende invloed te hebben op de lust tot verdere investering met als gevolg een mindere bedrijvigheid van de kredietnemers.

Voorts werd verder uitvoering gegeven aan de bevoegdheden tot toepassing van de voorzieningen in de nieuwe Banks Act, 1965, door de liquide-baten-ratio's van alle financiële instellingen in opeenvolgende stadia te verzwaren¹⁾. Op het moment moeten alle financiële instellingen, welke tot de zgn. monetaire-banksector worden gerekend — o.a. handelsbanken, accept- en discontohuizen en huurkoopfinancieringsinstellingen —, tegenover hun kortlopende verplichtingen (merendeels direct opvraagbare deposito's) 40 pCt. aanhouden in daartoe aangewezen liquide middelen, waaronder begrepen kortlopende schuldbekentenissen van de overheid, creditsaldi bij de Centrale Bank, alsmede kasvoorraad, callgeld en zelfliquiderende handelswissels en -promessen, welke aantoonbare goederentransacties moeten dekken. Tegenover middel-termijnverplichtingen, vervallende tussen 30 en 180 dagen, werd het dekkingspercentage verhoogd van 20 tot 30. Hiermede zijn de maxima bereikt, welke de bankwetgeving toelaat ter beperking van de kredietverlening.

Desondanks bleven de geldruimte en de neiging tot overbesteding persisteren. Omstreeks midden 1965, toen het bruto nationaal produkt tegen lopende prijzen in een jaar tijds met $8\frac{1}{2}$ pCt. was gestegen, steeg de bruto binnenlandse besteding met 13 pCt., hetgeen een aanzienlijk tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans impliceerde.

Sindsdien heeft deze situatie, als gevolg van het geleidelijk doorwerken van de monetaire maatregelen en het vasthouden aan een vrij rigoureuze invoerbeperking, zich enigermate kunnen verbeteren. De kredietverstrekking door de monetaire-banksector werd bovendien beperkt door het beteugelen van de hevige concurrentie om creditgelden, welke de rentestand scherp deed oplopen, door middel van een maximum tarief voor deposito's en andere creditgelden, o.a. 4 pCt. voor spaardeposito's en $5\frac{1}{2}$ pCt. voor langere deposito's voor termijnen van 12 maanden en langer.

De verbetering in de situatie bleek o.a. uit de waarneembare vermindering van de binnenlandse consumptie, een enigszins verminderde invoer en een verminderende particuliere en overheidsinvestering. Beide laatstgenoemde fac-

¹⁾ Zie E.-S.B. van 3 februari 1965, blz. 117.

toren in het bijzonder, tezamen met een toeneming van de particuliere kapitaalvoer, inclusief lange-termijnkapitaal, droegen bij tot het omslaan van een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans tot een overschot. Deze verbetering komt tot uitdrukking in de omvang van Zuid-Afrika's goud- en deviezenreserves, welke eind 1965 gezakt was tot R 453 mln. (f. 2.265 mln.) vanaf een hoogtepunt van R 578 mln. in 1963. In de eerste helft van 1966 is het cijfer weer opgelopen tot R 510 mln. per 1 juli.

Het betere aanzien van de situatie vormde echter geen aanleiding tot tevredenheid. Zoals aangegeven bleven inflatoire ontwikkelingen de overhand houden, ondanks de beperkingen opgelegd aan de financiële sector. Gedurende het laatste kwartaal van 1965 steeg het volume aan geld en quasi-geld met nog eens ruim f. 1 mrd., waarin de gunstige betalingsbalansontwikkeling uiteraard een rol speelde. Een bijzonder aspect deed zich voor in het gebruik van de geldtoeneming, in die zin voegde dat het betalingsbalansoverschot de liquide middelen van het bankwezen vermeerderde en daar het de als monetaire banken bestempelde financiële instellingen niet was toegestaan geld te scheppen door verhoogde kredietverlening aan de particuliere sector, werd door hen krediet geschapen in de financiering van een deel van de uitgaven van de publieke sector, door verhoging van hun investeringen in schatkistpapier en ander staatspapier; door het „multiplier“-effect werd veel meer dan de additionele fondsen verkregen als gevolg van de gunstige betalingsbalans.

Pas in de eerste helft van dit jaar begon de geldhoeveelheid een daling te vertonen, maar de hoeveelheid was nog te groot dan dat men gerust kon zijn over het bestaande inflatoire beeld. Zulks manifesteert zich vooral in het prijsverloop, waarover het publiek en de pers zich ernstige zorgen begonnen te maken. In de eerste vier maanden van dit jaar steeg de seizoensgewijze gecorrigeerde index van verbruiksgoederen (1958 = 100) van 115 tot 117. Op gecorrigeerde jaarbasis betekent dit een prijsstijging van 5 pCt., vergeleken met nog geen 3 pCt. in 1965. Eveneens op jaarbasis was de stijging van groothandelsprijzen zelfs 6 pCt., waarin voor een deel geïmporteerde inflatie is begrepen.

TEGEN deze achtergrond, zoals hierboven in grove trekken geschetst, moeten de maatregelen, afgekondigd in het begin van juli, worden gezien.

In de eerste plaats werd het officiële bankdisconto ver-

Recente publikaties

J. E. Andriessen, S. Miedema en C. J. Oort: De sociaal-economische besturing van Nederland. P. Noordhoff, Groningen 1966, derde druk, 262 blz., ing. f. 10,25, geb. f. 12,75.

Drie drukken in drie jaar tijds; het boek voorziet, zoals dat dan wordt geformuleerd, „duidelijk in een behoefte“. De nieuwe druk is weer geheel up-to-date gebracht, hetgeen o.a. blijkt uit het recente cijfermateriaal, dat door de schrijvers wordt gebruikt om bepaalde ontwikkelingen te illustreren. De voornaamste wijzigingen zijn aangebracht in hoofdstuk VIII: „Internationale organisaties“ en daarvan met name sectie II over de E.E.G.

Overigens zijn de vele inconsequenties in de spelling en de storende taalfouten (bijv. „welvaartspijl“ op blz. 154) ook in deze derde druk niet gecorrigeerd.

E.-S.B. 3-8-1966

spaar veilig en
vertrouwd
met een Spaardeposito,
4½-5% rente (resp. 6 mnd. en
1 jaar-opzegging)

**Algemene
Bank Nederland**
(Nederlandsche Handel-Maatschappij
— De Twentsche Bank)

(I.M.)

hoogd van 5 tot 6 pCt. Deze verhoging zal niet nalaten — en als zodanig is zij ook bedoeld — de bedrijvigheid, in de eerste plaats in de rentegevoelige sector, te beperken. Ook zal het sparen worden bevorderd. Tegelijkertijd is de rentestop opgeheven, zodat theoretisch de concurrentie om creditgelden is vrij gelaten. Het spel der maatschappelijke krachten zal moeten aantonen of het gewin op een eventueel toenemende en, zowel kwantitatief en kwalitatief acceptabele, kredietverlening voldoende compensatie zal opleveren voor het duurder worden van het creditgeld. Ook het patroon voor langer geld, voornamelijk toepasselijk op de overheidssector, zal worden opgeschoven, waardoor onder andere hogere rentekosten ontstaan voor de consolidatie van vlottende schuld.

Tevens is aangekondigd een verruiming van het invoerbeleid. Op zichzelf kan dit de goederen-geldverhouding in deflatoire zin ten goede komen. Daarbij moet echter het vertrouwen bestaan, dat de diverse andere regelingen, waarbij de „credit squeeze“ in stand blijft, tot bestedingsbeperking zullen bijdragen. Te verwachten is, dat de invoer speciaal van kapitaalgoederen meer zal worden verruimd dan die van pure consumptiegoederen, ten einde de verdere industriële groei niet in de weg te staan. Ook een vergroot aanbod van eindprodukten uit de lokale industrie is in de bestaande situatie van belang.

Verdere maatregelen, zoals in de zin van fysieke prijscontrole, zijn in dit stadium niet direct te verwachten. Wel mag worden verwacht, dat de komende begroting een verdere bijdrage zal (moeten) leveren om het uiteindelijk evenwicht van de economie te bevorderen, o.a. door een aanslag op de middelen die aan een feitelijke en latente bestedingsdrang ten grondslag liggen.

Durban, juli 1966.

W. KOSTER.

Belastingtarieven 1966. L. J. Veen, Amsterdam 1966, 9e druk, 222 blz., f. 4,50.

Bevat o.a. de inkomstenbelastingtabellen voor 1963/1964, 1965, 1966, alsmede gegevens over de berekening van dividendbelasting, loterijbelasting, vermogensbelasting, vennootschapsbelasting, personele belasting enz.

Dr. A. J. A. Prange en Drs. A. J. A. Prange: Financiering van de onderneming. Waltman, Delft 1966, vierde druk, 116 blz., f. 8,25.

Dit, in het bijzonder voor de M.O.-examens en het Staatspraktijkdiploma gebruikte studieboek (met vraagstukken), werd door de auteurs met zorg herzien; het is en blijft gebaseerd op de theorie van Limperg.

Geldmarkt

DE operatie „pond sterling”, waaraan in het voorgaande geldmarktverzicht reeds aandacht werd besteed, en die inhield dat het bankwezen er toe overging dollars, verkregen door omwisseling van ponden sterling, onder te brengen bij de Centrale Bank, komt tot uiting in de weekstaat van 25 juli jl. De stijging van de deviezenvoorraad t.o.v. de stand per 18 juli met rond f. 220 mln. kan nagenoeg volledig aan bedoelde transacties worden toegeschreven. De aldus ontstane verbetering van de liquiditeit van het bankwezen werd nog versterkt door de inkrimping van de bankbiljettencirculatie met f. 110 mln. Onder die omstandigheden waren de banken in de gelegenheid het overgrote gedeelte van de in rekening-courant opgenomen voorschotten af te lossen — deze daalden dientengevolge met f. 215 mln. tot f. 71 mln. — waarna nog een bedrag aan middelen resteerde, dat voor uitzetting op de geldmarkt in aanmerking kwam. Hiervan maakte de Agent van het Ministerie van Financiën gebruik, enerzijds door plaatsing van schatkistpapier tot een bedrag van f. 18 mln., anderzijds door het opnemen van kasgeldleningen. Het tegoed van

het Rijk steeg mede als gevolg van deze transacties met f. 87 mln. tot f. 95 mln. per 25 juli.

Uit de jongste weekstaat blijkt, dat het bedrag van het door De Nederlandsche Bank (op eigen initiatief) gekochte schatkistpapier met f. 15 mln. is gedaald. Deze mutatie is een uitvloeisel van een transactie, die enige jaren geleden heeft plaatsgevonden. Met het oogmerk een bijdrage te leveren tot de oplossing van de — ook toen reeds bestaande — internationale betalingsproblemen, ging de Nederlandse regering in 1963 over tot vervroegde aflossing van schuld aan de Verenigde Staten ten bedrage van \$ 70 mln. De Nederlandsche Bank was bereid deze vervroegde aflossing te financieren door overname van schatkistpapier tot een bedrag van f. 250 mln., waarvan elk jaar f. 50 mln. zou komen te vervallen. De Nederlandsche Bank verklaarde zich voorts bereid het jaarlijks vervallen schatkistpapier voor telkens 5 jaar te verlengen na aftrek van de bedragen, die het Rijk op de oorspronkelijke schuld aan de Verenigde Staten zou hebben moeten aflossen. Een en ander kwam er op neer, dat van de jaarlijkse aflossing op het bedoelde schatkistpapier ad f. 50 mln. een bedrag van f. 35 mln. voor verlenging in aanmerking kwam. Het verschil tussen beide bedragen vormt de verklaring van de daling van de post „Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven door de Bank gekocht” met f. 15 mln. Op de overeenkomstige

Het is helemaal geen wonder

dat het advertentievolumen van E.-S.B., vooral het laatste halfjaar, zo sterk is gegroeid.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat kortgeleden door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

VRUMONA N.V. te Bunnik, producenten van Seven-Up, Si-Si, Pepsi-Cola, Sunkist, Royal Club, B₃-Fruitsappen, Fosco e.a., met een aantal vestigingen in Nederland en België, zoekt een

hoofd van de administratie

Deze funktionaris zal rechtstreeks onder de Directie worden belast met de algehele leiding en organisatie van de administraties van hoofdkantoor en dochterondernemingen.

Gezocht wordt bij voorkeur iemand van 35 tot 40 jaar, met accountantsopleiding, ervaring in een soortgelijke functie en algemene kennis van en belangstelling voor de moderne ontwikkelingen op het gebied van de automatisering van de informatieverwerking.

Sollicitaties gaarne aan Directie Vrumona N.V. te Bunnik. (Telefoon: 03405-2344).

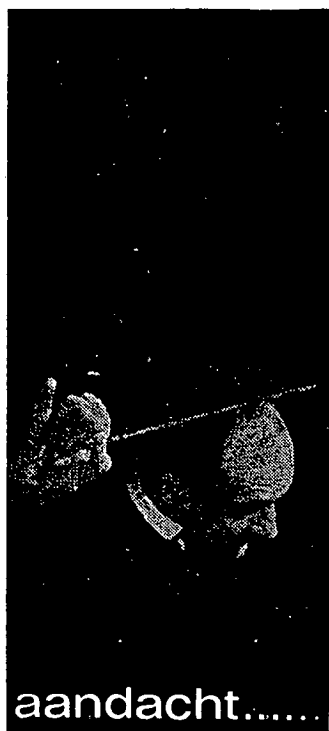
tijdstippen in 1964 en 1965 daalde het door de Centrale Bank gekochte schatkistpapier met eenzelfde bedrag. Vermeldenswaard is nog, dat De Nederlandsche Bank zich indertijd het recht had voorbehouden de verlenging opnieuw te bezien, indien en voor zover het Rijk zijn budgettaire uitgaven zou financieren anders dan uit belasting-gelden of andere vaste dekkingsmiddelen.

Kapitaalmarkt

De kapitaalmarkt stond in de afgelopen week in het teken van een verdere verkrapping, getuige het feit, dat de rentestand, gemeten aan het rendement op langlopende staatsleningen, opnieuw een, en thans zelfs relatief grote, stijging vertoonde. Het was daarmee wel duidelijk, dat de lichte teruggang in de rentestand, die zich in de maand juni manifesteerde slechts van tijdelijke aard was geweest en geenszins een periode van wezenlijke ontspanning had ingeluid. Een en ander is conform het onlangs gepubliceerde achtste halfjaarlijks economisch rapport van de S.-E.R., waarin de verwachting wordt uitgesproken dat de liquiditeitsquote — zijnde de totale hoeveelheid primaire en secundaire liquiditeiten uitgedrukt in een percentage van het nationaal inkomen — zal dalen van 40 pCt. per ultimo 1965 tot 39 pCt. per ultimo 1966.

Deze monetaire verkrapping, aldus de S.-E.R., welke met name moet worden toegeschreven aan de tegenvallende ontwikkeling van de betalingsbalans, zal naar men mag aannemen een verder oplopen van de rentestand in de loop van 1966 tot gevolg hebben.

De Minister van Financiën verstoorde op 29 juli een korte periode van rust op de emissiemarkt door de aankondiging van een 25-jarige 7 pCt. Staatslening, groot f. 200 mln., tegen een emissiekoers van 99½ pCt. De eerste tien jaar zal geen vervroegde aflossing zijn toegestaan, daarna zal delging in 15 jaarlijkse termijnen plaatsvinden. De inschrijvingsdatum is gesteld op 12 augustus a.s. De aankondiging van deze Staatslening vormde in zekere zin geen verrassing omdat de financiële positie van het Rijk de verwachting rechtvaardigde, dat binnen afzienbare tijd een beroep op de kapitaalmarkt zou moeten worden gedaan. Het geboden rendement en de bescheiden omvang van het gevraagde bedrag maken het waarschijnlijk dat de emissie, ook in deze krappe markt, wel zal slagen. Er kan in dit verband op worden gewezen, dat de op 17 juni ten laste van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten uitgegeven 7 pCt. obligatielening, geëmitteerd à 99½ pCt., vrijdag jl., toen de nieuwe Staatslening reeds was aangekondigd, nog 100⁷/₁₆ noteerde.

aandacht.....
Volladige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat.
Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteren steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

E.-S.B. 3-8-1966

AMSTEL BROUWERIJ N.V.

AMSTERDAM

zoekt een

hoofd van de administratie

Onder supervisie van de controller wordt hij belast met de leiding van de administratieve afdelingen.

Aan deze functie stellen wij de volgende eisen:

- ervaring in een leidinggevende functie
- gevorderd met de studie voor het NIVA-diploma t/m het onderdeel bedrijfseconomie
- leeftijd tot 35 jaar.

Belangstellenden worden verzocht met de hand geschreven sollicitatiebrieven te richten aan de afdeling Personeelszaken, Mauritskade 14, Amsterdam-O.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	22 juli 1966	29 juli 1966
Algemeen	343	361 — 285	290	285
Internationale concerns	477	513 — 388	395	388
Industrie	313	322 — 270	274	270
Scheepvaart	136	140 — 113	115	113
Banken en verzekering	180	187 — 145	148	145
Handel enz.	163	167 — 141	142	141

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 99,70	f. 95,60
Unilever, cert.	f. 114	f. 85,10	f. 82,60
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 132,80	f. 133,40
A.K.U.	389	324½	318
K.L.M.	f. 268	f. 530	f. 500
Hoogovens, n.r.c.	440	325½	322½
E.M.S.	190	150½	148
Kon. Zout-Ketjen	765½	512½	505
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 166	f. 165,50
Robeco	f. 222	f. 200	f. 197

New York.

Dow Jones Industrials	964	869	848
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,51	6,60
Aandelen: internationales b) ..	4,0	.	.
lokales b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4¾	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

A. WOUDHUIZEN.

**Adverteren in „E.-S.B.”
getuigt van
feeling voor marketing**

GEMEENTE ALKMAAR

Sollicitanten worden opgeroepen naar de betrekking van

DIRECTEUR

van de gemeentelijke accountantsdienst.

Naast een brede theoretische ontwikkeling wordt ruime praktische ervaring vereist. Bekendheid met de controle bij de overheid kan tot aanbeveling strekken.

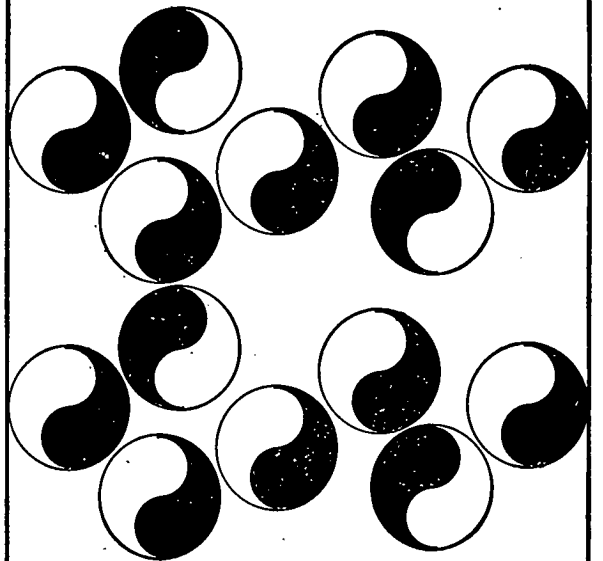
Salarisgrenzen: minimum f 22.116,—; maximum f 28.404,— (met 8 éénjaarlijkse verhogingen).

Aanstelling boven het minimumsalaris is mogelijk.

Het verplaatsingskostenbesluit is van toepassing. De gemeente Alkmaar is aangesloten bij het I.Z.A.-Noord-Holland.

Sollicitaties met volledige vermelding van personalia, opleiding, diploma's, vroegere en huidige werkkring en referenties te richten aan burgemeester en wethouders van Alkmaar uiterlijk 1 september a.s.

OHRA

**ZIEKTEKOSTEN-
VERZEKERING**

**POSTBUS 87
ARNHEM**

TELEFOON 08300-35651